

Каріна Едуардівна БУЛДАКОВА,
*аспірант кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу ФПФОДР
к.ю.н., доцент*

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО

ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Тенденції гуманізації і раціонального застосування кримінальних процесуальних норм на сучасному етапі впровадження міжнародних стандартів забезпечення прав неповнолітніх дозволяють прийти висновку, що поняття ефективності судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх не може бути повністю розкритим без дослідження питання впровадження у кримінальний процес чіткої процедури процесуальної регламентації діяльності ювенального судді під час виконання ним його процесуальної функції.

Окрім цього, ефективна процедура здійснення судового контролю у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх залежить від належної регламентації кримінальних процесуальних норм, що регламентують вищезазначену діяльність, а також від існування реальних умов їх реалізації.

Слід погодитись з думкою М. В. Буроменського, що в основі існуючого підходу до міжнародних стандартів лежать міжнародно-правові норми з прав людини, а подальше їх формування не повинно виходити за межі форми прийняття міжнародних зобов'язань, які склалися в міжнародній практиці. Разом

із тим саме якість стандарту повинна забезпечувати його безумовне застосування як основи для юридичної кваліфікації дії влад та урядів у державах [1].

Гармонізація національного кримінального процесу з кращими світовими практиками у сфері кримінальної юстиції зумовлює орієнтацію на впровадження міжнародних стандартів забезпечення прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні.

Однак, на сьогодні у національному законодавстві України відсутні уніфіковані нормативно-правові акти, які регулюють це питання. Статті глави 38 КПК України[2] доповнюють загальні правила судочинства та застосовуються поряд із загальними правилами, що встановлені КПК, однак додаткові гарантії їх прав і свобод щодо встановлення істини, попереджувального впливу судочинства не можуть бути в повній мірі реалізовані без застосування міжнародних правових стандартів під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду справ, що стосуються неповнолітніх.

Далі, логічно-послідовним вважаємо за необхідне дослідити особливості застосування деяких міжнародних правових стандартів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, зокрема таких як: 1) застосування принципу найкращих інтересів дитини; 2) застосування стандарту подвійного представництва; 3) небажане застосування тримання під вартою.

Слід зазначити, що з'ясування принципу дотримання найкращих інтересів дитини є одним із основних для кримінальної процесуальній доктрини під час здійснення провадження щодо неповнолітнього, незалежно від стадії його здійснення (досудове, судове, виконання судового рішення). Цей принцип полягає у тому, що якщо певна правова норма може по-різному тлумачитися, застосуванню підлягає те тлумачення, яке найкращим чином відповідає інтересам дитини.

Як процесуальна норма принцип найкращих інтересів дитини означає, що процес прийняття рішення має включати оцінку можливого впливу (позитивного або негативного) на відповідну дитину або групу дітей. У зв'язку із цим правозастосовним органам слід пояснювати, яким чином прийняте рішення забезпечує реалізацію цього права, тобто що саме було визнано таким, що відповідає найкращим інтересам дитини; які критерії були покладені в його основу; а також яке значення надано інтересам дитини порівняно з іншими міркуваннями, зокрема, мотивами загального порядку або обставинами конкретної справи [3].

Доцільним також видається і дотримання міжнародного правового стандарту подвійного представництва: крім захисника, права та інтереси неповнолітнього у кримінальному провадженні забезпечуються участю його законного представника.

Також є правильною і практика здійснення судового розгляду за обов'язкової участі представників служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей (ст. 496 КПК України) [2]. Зокрема, суд, призначаючи підготовче судове засідання, для повної реалізації вимог, передбачених ст. 485, 487 КПК, має надіслати відповідним органам повідомлення про початок судового провадження за участю неповнолітнього обвинуваченого та викликати їх на підготовче судове засідання. Під час підготовчого судового засідання з метою підготовки до судового розгляду, відповідно до п. 2 ч. 3 та 5 ст. 315 та ст. 485, 487, 496 КПК України, суд зобов'язує представника служби у справах дітей надати суду інформацію про особу неповнолітнього [4].

Стаття 488 КПК наголошує, що батьки або інші законні представники неповнолітнього беруть участь у кримінальному провадженні за участю неповнолітнього. Такими представниками згідно з п. 2 ст. 44 КПК можуть бути батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи,

інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній [2].

До того ж такий процесуальний порядок узгоджується з п.54 Зауважень загального порядку № 10 Комітету ООН з прав дитини щодо регламентації в національному законодавстві максимально можливу участь батьків чи законних опікунів у розглядах, порушених проти дитини [5].

Застосування стандарту небажаного тримання під вартою ми обґрунтовуємо тим, що неповнолітні мають складні потреби, а тому взаємодія між позасудовими організаціями (наприклад, системою освіти та соціальними службами) може бути більш ефективним заходом перевиховання та реабілітації, аніж система правосуддя. Тримання під вартою повинно бути не лише крайнім заходом, що застосовується за виняткових обставин, а й небажаним та неможливим для застосування щодо неповнолітньої особи через свою природу [3].

В п. 2 Заключної декларації Всесвітнього конгресу з питань правосуддя по відношенню до неповнолітніх, який проходив у Женеві (Швейцарія) 30 січня 2015 р. визначено: «Учасники Всесвітнього конгресу визнали, що головним викликом є ефективно практичне впровадження існуючих міжнародних норм та стандартів у сфері управління правосуддям по відношенню до неповнолітніх на національному рівні, включаючи мобілізацію адекватних ресурсів та створення нових можливостей. Всі учасники рівною мірою визнали важливість забезпечення повноцінної політики у сфері правосуддя по відношенню до неповнолітніх, яка була б здатна попереджувати злочинність серед неповнолітніх та відповідним чином реагувати на неї, забезпечуючи поряд з цим захист дітей, які знаходяться у конфлікті із законом, дітей-жертв та дітей-свідків, та яка б носила недискримінаційний характер, а також урахувала б забезпечення

вищих інтересів дітей та поважала б право дитини на життя, виживання та розвиток, а також його або її гідність» [6].

Перелік оглянутих міжнародних правових стандартів у сфері здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, безумовно не є вичерпним, однак, в будь-якому випадку, недотримання міжнародних принципів здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх може призвести до порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ [7].

Перелік використаних джерел

1. Буроменський М. В. Міжнародно-правові стандарти внутрішньодержавної демократії. *Вісн. Акад. прав. наук України*. Харків, 1997. № 2. с. 12–15.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення – 03.06.2020).
3. Бабешко А. О. Міжнародно-правові стандарти поведження з неповнолітніми, які потрапили у сферу дії кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 34. С. 129-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2017_34_13.
4. Чернявський С. С. Оновлення кримінального процесуального законодавства як чинник удосконалення протидії злочинності неповнолітніх. *Боротьба з молодіжною злочинністю : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Одеса, 27 верес. 2013 р.)*. О., 2013. с. 213–220.
5. Зауваження загального порядку № 10 Комітету ООН з прав дитини (2007). URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.
6. WorldCongress onJuvenileJusticeFinalDeclaration, Geneva, Switzerland, 30 January 2015. URL: <http://www.news.admin.ch/NSBSubscriber/message/attachments/38168.pdf>.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Т. проти Великобританії (Т. v. United Kingdom) № 24724/94, від 16 грудня 1999 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58593>.